

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова Приймальної комісії

ректор Херсонського державного університету,

Олександр СПИВАКОВСЬКИЙ

«24» березня 2025 р.

ПРОГРАМА

вступного випробування зі спеціальності С4 Психологія

для здобуття ступеня доктора філософії PhD

на основі повної вищої освіти (магістра)

(денна, вечірня, заочна форма навчання)

Галузь знань: С Соціальні науки, журналістика,
інформація та міжнародні відносини

Наукова спеціальність: С4 Психологія

Освітньо-наукова програма: Психологія

Затверджено на засіданні кафедри психології (протокол № 11 від 17 березня 2025 року)

Голова фахової-атестаційної комісії

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Ігор Попович', written in a cursive style.

Ігор ПОПОВИЧ

ЗМІСТ

1. Загальні положення	4
2. Зміст програми	4
3. Перелік питань, що виносяться на фахове вступне випробування	21
4. Список рекомендованої літератури	24
5. Критерії оцінювання знань фахового вступного випробування	25

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Програма вступного іспиту зі спеціальності С4 Психологія спрямована на перевірку знань майбутніх аспірантів і здобувачів наукового ступеня доктора філософії в галузі С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини з питань знання методологічних основ, вузлових проблем теорії, основних методів і робочих понять психологічного дослідження; перевірки практичних навичок застосування методів і спеціальних методик у ході дослідження, а також навичок розробки програми і методик конкретного психологічного дослідження, його практичного застосування; ознайомлення з етичними правилами психологічного дослідження.

2. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Методологічні та теоретичні проблеми сучасної психології

Наукове знання: теоретичний та емпіричний рівні. Наука і її підстави. Поняття наукових революцій. Типи наукової раціональності. Структура наукового знання. Здоровий глузд і теоретичне знання. Експеримент і теорія. Теоретичний і емпіричний рівень наукового знання. Емпіричні та теоретичні об'єкти. Фундаментальне й прикладне наукове знання. Зміна наукових парадигм і теоретичне знання. Основні атрибути теоретико-методологічного аналізу в психології: співвідношення понять «наука», «теорія», «метод», «методологія», «парадигма», «філософія», «світогляд»; рівні професійного методологування – філософсько-епістемологічний, рівень загальнонаукової методології, конкретно-науковий, рівень методу і методики дослідження.

Історичні підстави і логіка розвитку психологічної науки. Психологія стародавнього світу, психофізичний дуалізм, експериментальна психологія і класичні школи (асоціативна психологія, структуралізм і гештальтпсихологія, функціональна психологія, біхевіоризм, психологічний енергетизм, психологія діяльності) в боротьбі за цілісне вивчення психіки; шляхи подолання розриву академічної (теоретичної) та емпіричної (практичної) психології – культурно-історичний, психотехнічний і моделюючий, підходи.

Предмет теоретичної психології. Функції теоретичного знання. Типи психологічних теорій. Теорія як методологічна підстава наукового дослідження. Класична методологія і її роль у розвитку психологічних теорій. Постнекласична методологія й сучасні психологічні теорії. Поняття парадигми та наукової революції (Т. Кун). Характеристика «несистемних» теорій: холізм, елементаризм, еkleктизм, редукціонізм, зовнішній методологізм.

Методологія психологічного дослідження. Методологічний простір сучасної психології. Визначення методології науки. Методологічний простір наукової психології. Рівні методології: категоріальний, філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий, методико-технологічний. Функції методології науки. Науковий метод: сутність, структура, застосування. Структура методологічного знання (рівні і підходи). Дескриптивна і нормативна функції методологічного знання. Принципи і методи побудови психологічного дослідження.

Шляхи подолання методологічної кризи у психології. Поняття кризи у розвитку психології як науки та її основні ознаки; культурна психологія, аксіологічна психологія, антропологічна психологія, раціогуманістична психологія, органічна психологія та ін. як відповіді на розв'язання кризової ситуації в методології психології.

Категорійний лад психології і його розвиток. Поняття про основні категорії та принципи нормативної методології. Принципи наукової психології – порівнева характеристика у методологічному просторі: закони і принципи філософсько-психологічного рівня; принципи загальнонауково-психологічного рівня; принципи теоретико-психологічного рівня; принципи психолого-прикладного рівня; принципи практично-психологічного рівня; принципи онтопсихологічного рівня. Пояснювальні принципи психології. Науковий принцип як форма зв'язків наукових понять. Принцип

детермінізму в психології. Причинність і детермінізм в методології науки.

Принцип системності й синергетичний підхід до дослідження психіки. Принцип розвитку й проблеми генетичної психології. Визначення та класифікація принципів психології: принципи, які виходять з філософії; загальнопсихологічні принципи; конкретно-наукові (галузеві) принципи.

Принципи, які виходять з філософії: принцип історизму, принцип системності, принцип діалектичного протиріччя, принцип єдності якості та кількості, принцип діалектичного заперечення, принцип розвитку. Класифікація загальнопсихологічних принципів. Сутність основних принципів психології. Система основних принципів психології за О. М. Ткаченко: принцип детермінізму, принцип відображення, принцип єдності психіки та діяльності, принцип розвитку, принцип системності. Конкретнонаукові принципи: принципи соціальної психології, принципи інженерної психології, принципи педагогічної психології, принципи практичної психології та ін.

Методологічні підходи у психології. Визначення методологічного підходу у психології. Співвідношення принципу та підходу у психології. Основні методологічні підходи у психології.

Особистісний підхід у психології: визначення суті. Складові особистісного підходу як методологічного інструменту. Основні тенденції представленості особистісного підходу: особистісно-доцентрована та особистісно-відцентрована. Індивідуальний підхід як складова особистісного підходу. Віковий підхід як складова особистісного підходу.

Діяльнісний підхід у психології: сутність та використання до: 1) розуміння суті психічного, його походження, призначення, можливостей прояву; 2) формування, розвитку, корекції психічного.

Сутність системного підходу у психології. Рівні вивчення психічних явищ в аспекті системного підходу (вивчення людини в системі суспільних відносин; вивчення структури особистості, діяльності, спілкування; вивчення психічних процесів, психічних станів; вивчення фізіологічної основи психічної діяльності). Етапи системно-структурного аналізу психічних явищ.

Сучасні дискусії ключових проблем психології. Психофізична проблема. Монізм, дуалізм і плюралізм. Сучасні аспекти психофізичної проблеми. Розвиток нейронаук і психофізіологічна проблема. Континуальність і дискретність психіки: психофізіологічна проблема. Когнітивна психологія і її внесок у рішення психофізіологічної проблеми. Психогностична проблема: сучасний стан. Категорія свідомості та психогностична проблема. Історія дослідження проблеми свідомості в зарубіжній та вітчизняній науці. Свідомість в рефлексології і з позицій біхевіоризму. Психоаналітичний напрям і свідомість. Категорія образу: психофізична та психофізіологічна проблеми. Категорія дії та психопраксична проблема. Діяльність як суспільно-історична категорія. Психологічні аспекти дослідження індивідуальної діяльності. Проблема спільної діяльності. Проблема спілкування. Спілкування як базова категорія в психології. Функції і структура спілкування. Категорія особистості та психосоціальна проблема. Перспективи розвитку психологічної науки.

Загальна психологія

Розвиток уявлень про предмет психології. Проблема виокремлення загальних категорій психологічного знання (душа, свідомість, поведінка, несвідомість, діяльність, особистість, самосвідомість та ін.). Психологічні факти та категорії. Предмет та об'єкт пізнання. Зв'язок предмета з методом дослідження. Основні класифікації методів в психології (С. Л. Рубінштейн). Проблема дуалізму в психології – розподіл психічних функцій на вищі та нижчі. Генезис вищих психічних функцій (культурно-історична концепція Л. С. Виготського). Знаряддя як засіб оволодіння навколишньою реальністю. Знак як засіб оволодіння власними психічними процесами. Основні принципи психології (детермінізму, єдності свідомості та діяльності, розвитку та ін.). Психічна діяльність як

функція роботи мозку. Локалізація психічних функцій у корі. Функціональні системи мозку: блок тону кори, блок прийому, переробки й зберігання інформації; блок програмування, регуляції й контролю діяльності. Етапи розвитку нервової системи та зміни в домінуванні адаптаційних форм поведінки (інстинкти, навички, інтелектуальна діяльність). Проблема появи й розвитку психіки. Гіпотеза про виникнення чутливості як першої форми психічного відображення. Подразливість і чутливість. Суб'єктивна й об'єктивна сторони психічного відображення. Еволюційний підхід до аналізу психіки тварин. Адаптивне значення психіки. Стадії та рівні розвитку психіки.

Типи і рівні пристосувальної поведінки. Структура інстинкту. Внутрішні й зовнішні фактори інстинктивної поведінки. Загальне уявлення про ключові подразники. Основні властивості інстинктивної поведінки. Механізм тропізмів. Механізм безумовного рефлексу. Механізм умовного рефлексу. Основні фактори, які визначають інстинктивну поведінку. Навички й процес навчання у тварин. Закони формування навичок: ефекту, вправи, готовності. Основні властивості й закономірності механізму процесу навчання: генералізація й диференціація. Специфіка класичного та оперантного рефлексу. Закон проміжних підкріплень. Механізм формування навичок. Метод послідовних наближень Б. Скіннера. Структура навички: латентне навчання, засвоєння просторових відносин, передбачення результатів, контроль ефекту здійснених дій, відображення загальної ситуації. Причини появи інтелектуальних форм поведінки. Структура інтелектуальної поведінки: виявлення непридатності звичних способів реагування; перенесення операцій; відображення відносин; екстраполяція результатів поведінки. Інсайт.

Структура й рівні психічної діяльності. Психіка як механізм суб'єктивного відображення об'єктивної дійсності. Категорія відображення в психології. Форми та результати відображення. Свідомість як ідеальне відображення. Функції свідомості. Властивості свідомості, його структура.

Розвиток свідомості у філогенезі. Специфіка людської психіки та її філогенетичні передумови. Мова й мовлення людини; способи комунікації у тварин. Суспільний характер діяльності людини. Групова поведінка у тварин і можливість використання ними знарядь. Характер тваринних співтовариств. Гіпотеза про виникнення свідомості в процесі праці людини.

Основні етапи розвитку свідомості в онтогенезі. Протиріччя індивідуального розвитку і його гетерохронність. Напрями розвитку психомоторики, пізнавальної сфери, комунікативної функції. Види домінуючої діяльності. Роль гри у формуванні свідомості. Проблема соціального й біологічного в психічному розвитку індивіда. Основні механізми регуляції поведінки.

Категорія діяльності в психології. Принцип єдності свідомості та діяльності. Структура індивідуальної діяльності людини (вектор «мотив-ціль»; система дій; планування діяльності; оперативний образ продукту діяльності; процеси ухвалення рішення, сигнали зворотного зв'язку). Операційний і мотиваційний плани аналізування діяльності. Поняття дії, операції, психофізіологічних функцій. Загальне уявлення про цілі дій. Види операцій. Основні механізми регуляції дій й операцій. Процес формування предметної діяльності. Види рухів (виконавчі, гностичні, пристосувальні). Структура навички. Модель поетапного формування навички. Етапи формування навичок, зміни у структурі дії на кожному етапі. Основні напрями змін виконавчих, контролюючих та регулюючих дій. Інтерференція й індукція навичок. Формування внутрішнього плану дії.

Загальне уявлення про відчуття як процеси почуттєвого пізнання. Поняття про сенсорні рецептори. Приклади класифікації відчуттів. Загальні властивості відчуттів (якість, інтенсивність, тривалість, просторова локалізація, модальність). Пороги відчуттів. Чутливість. Явище адаптації. Взаємодія відчуттів (сенсibilізація, синестезія). Удосконалювання відчуттів у процесі вправ. Загальне уявлення про сенсорну організацію пізнання. Основні поняття сенсорної психофізики. Пороги. Абсолютний і диференційний пороги. Верхні й нижні пороги. Статистична природа сенсорних явищ. Співвідношення

чуттєвої основи й предметного змісту сприймання. Основні властивості процесу сприймання (просторово-часова організація, модальність, інтенсивність, об'єм). Вторинні властивості процесу сприймання (предметність, цілісність, структурність, константність, узагальненість). Загальне поняття про третинні властивості (усвідомленість, цілеспрямованість, вибірковість, категорійність та ін.). Фізіологічні основи сприймання. Роль моторних компонентів у процесі сприймання. Основні перцептивні дії (знаходження, розрізнення, ідентифікація, упізнання). Етапи процесу перцептогенезу. Закони сприймання предмета й форми. Основні фактори, що зумовлюють групування елементів в цілісну структуру (гештальтпідхід).

Проблема сприймання простору. Сприймання розміру, форми, віддаленості. Фактори, що зумовлюють сприймання складних об'єктів (задача, контекст, значущість, попередній досвід, індивідуальні розбіжності, загальний рівень інтелектуального розвитку та ін.). Теорії розпізнання об'єктів (порівняння з еталоном, по-детальне аналізування, порівняння з прототипом та ін.). Сприймання руху. Проблема стабільності світу, що сприймає людина. Теорії сприймання реального руху. Аферентна й еферентна теорії. «Фі-феномен» та стробоскопічний ефект. Особливості сприймання часу: сприймання тривалості й послідовності часових інтервалів. Сприймання тривалості коротких та тривалих, заповнених та незаповнених інтервалів. Фактори, що визначають тривалість часового проміжку (емоційна насиченість, характер ситуації та мотивації, вік, фармакологічні засоби, індивідуальних розбіжностей та ін.). Сприймання часової послідовності, орієнтування у часі.

Процес уявлення. Емпіричні характеристики уявлення, що були визначені Г. Еббінгаузом. Первинні властивості вторинних образів (просторово-часова структура, зсуви в відтворенні модальності та інтенсивності). Особливості побудови просторово-часової структури образів-уявлень (панорамність, відокремлення фігури і фону, випадання абсолютних величин, перетворення геометричної форми в топологічну схему, симультанність, зсуви в відображенні тривалості, міцність в відтворенні послідовності). Вторинні властивості уявлень: фрагментарність, нестійкість, узагальненість. Індивідуальні розбіжності в мірі та характері виразності образної здібності.

Визначення специфіки процесу уяви, його відмінностей від інших пізнавальних процесів. Вищий рівень уяви, основні показники його вивчення. Продукт процесу уяви – образ уяви, його характеристики. Види уяви (активне – пасивне; конкретне – абстрактне). Основні «техніки» уяви (акцентування, комбінування, типологізація та ін.). Фізіологічні основи процесу уяви. Фактори, що визначають характер та результат процесу уяви (об'єм знання, попередні невдачі, рівень інтелекту, особистісні риси та ін.). Етапи вирішення творчих задач.

Процес пам'яті. Основні характеристики мнемічних процесів (міцність, швидкість, точність, об'єм, динамічність, перешкодостійкість та ін.). Фактори, що визначають ефективність процесу відтворення інформації (емоційне відношення, установка, вид виконуваної діяльності та ін.). Процес запам'ятовування інформації, його структура (ефекти первинності та не давності). Процеси збереження й забування інформації (явище ремінісценція). Крива забування Г. Еббінгауза. Рівні й типи пам'яті. Розвиток запам'ятовування інформації у філогенезі (два основних шляхи розвитку). Основні тенденції розвитку опосередкованого й безпосереднього запам'ятовування в онтогенезі. Інтерпретація «паралелограма розвитку» процесів запам'ятовування інформації. Трьохкомпонентна структура пам'яті (сенсорне, короткочасне та довготривале сховище інформації), характеристика основних компонентів.

Специфіка процесу уваги, його природа та механізми. Основні властивості процесу уваги (концентрація, об'єм, розподіл, стійкість, переключення, вибірковість). Класифікація видів уваги (довільна – мимовільна – післядовільна; рефлексивна – інстинктивна – вольова).

Мислення як психічний процес, його первинні та вторинні властивості. Основні розумові операції. Зв'язок мислення з мотивацією особистості. Види мислення. Складові

компоненти мислення як процесу рішення завдань. Складові компоненти мислення як процесу формування понять (вербальний, образний, емоційний), їх функції. Основні детермінанти процесу мислення. Роль підказки в процесі рішення завдання. Основні показники ефективності розумового процесу. Основні етапи розвитку мислення в онтогенезі (концепція Л. Виготського, Ж. Піаже). Обмеження доопераційного мислення за концепцією Ж. Піаже.

Мова і мовлення – взаємозв'язок та специфіка. Основні функції мови, його структура (концепція Хомського). Зв'язок мови та мислення. Класифікація видів мовлення, їх функції (сигніфікативна, семантична, експресивна та ін.). Зв'язок мислення та мовлення. Співвідношення процесів розвитку мислення й мови в процесі філо- та онтогенезу. Особливості егоцентричної мови (підходи Л. Виготського і Ж. Піаже).

Психомоторика, її функції. Форми прояву моторної активності за К. Платоновим. Аналіз психомоторики на рівні діяльності. Операційний склад предметної дії, класифікації рухів. Фізіологічні, психологічні та механічні механізми побудови рухів. Довільна реакція, її види, структура. Фактори, що визначають час простої сенсомоторної реакції людини. Рівень аналізу мікрорухів, тремор, його діагностична значущість.

Емоції як форма переживання, механізм регуляції психічного стану. Види емоційних реакцій, їх класифікація (С. Л. Рубінштейна та ін.). Загальні властивості емоцій (універсальність, динамічність, домінантність, адаптація, сумація та ін.). Поняття «патологічний афект». Види афектів, причини їх виникнення. Компоненти емоційної реакції (психічний, фізіологічний та експресивний). Умови виникнення емоційних реакцій (концепції Джеймса-Ланге, М. Арнольд, Шехтера). Зв'язок емоцій з пізнавальними й мотиваційними процесами. Основні функції емоцій. Загальне уявлення про почуття, емоційні стани, емоційні властивості особистості.

Вольова регуляція поведінки. Різні підходи до розуміння й дослідження волі (воля як процес довідного управління, як самоуправління, як процес подолання труднощів). Критерії виділення вольових дій і вольової регуляції. Співвідношення вольової й довільної регуляції. Психологічні механізми вольової регуляції. Основні етапи вольового процесу. Фактори, що визначають характер прояву вольової організації людини. Концепція Н. Аха, поняття про «тенденцію, що детермінує». Теорія контролю за дією Ю. Куля: два модуси контролю (орієнтація на дію й орієнтація на стан). Модель «Рубікона» (Х. Хекхаузена): чотири фази дії (формування інтенції в підготовчій мотиваційній фазі; ініціювання дії: процеси преакційної вольової фази; акційна вольова фаза; постакційна мотиваційна фаза: оцінка результату дії).

Особистість. Проблема особистості в психології. Структури особистості. Основні компоненти «Я-концепції»: образ фізичного «Я», самооцінка, рівень домагань та очікування та ін. Основні проблеми диференційно-психологічного опису особистості (здібності, мотиваційна сфера, темперамент, характер, індивідуальний стиль діяльності, властивості та ін.). Основні моделі структури особистості: К. Платонова, С. Рубінштейна та ін.

Спрямованість особистості, її мотиваційна сфера. Основні структурні компоненти мотиваційної сфери. Потреба як універсальна властивість живих систем й як основа процесів мотивації. Проблема класифікації мотивів і різні підходи до її рішення (диспозиційний та ситуативний підходи). Різновиди мотивів людини: актуальні й потенційні мотиви, предметні й функціональні, змістовноутворюючі й мотиви-стимули. Структура мотиваційної сфери у диспозиційних концепціях (Ф. Лерша, А. Маслоу, Г. Мюррея та ін.). Співвідношення вольових і мотиваційних компонентів у структурі дії. Валентність. Валентність й органічні потреби. Позитивна й негативна валентність. Негативна мотивація: уникнення об'єктів. Покарання й тривожність – як основні фактори тенденції до уникнення. Теорія конфлікту: моделі конфлікту К. Левіна та Міллера.

Темперамент у структурі особистості. Темперамент як форма інтеграції первинних індивідних властивостей. Класичні (гуморальні) теорії темпераменту. Типи темпераменту

в історії психології. Основні властивості нервової системи (сила, рухливість, урівноваженість) і типи вищої нервової діяльності. Роль темпераменту в діяльності. Поняття індивідуального стилю діяльності. Конституціональні типології індивідуальності. Будова тіла й особливості особистості. Співвідношення типів конституції й темпераменту в класифікаціях Е. Кречмера та В. Шелдона.

Характер у структурі особистості. Визначення характеру. Співвідношення темпераменту й характеру. Характер як система відносин людини до світу, іншим людям, самого себе. Поняття «риса». Риса як елемент будови особистості. Структура характеру (факторний та типологічний підходи). Захисні механізми особистості, сформовані стратегії копінг-поведінки. Поняття акцентуації характеру. Схована і явна акцентуація. Опис основних типів психопатій й акцентуації характеру, їхня порівняльна характеристика. Проблема нормального характеру.

Поняття здібностей у психології. Визначення здібностей. Здібності як спадкова й набута властивість. Проблема спадковості й розвитку здібностей. Здібності як продукт взаємодії генетичних і середовищних факторів. Задатки як органічні передумови здібностей. Структура здібностей. Загальні й спеціальні здібності. Основні загальні здібності: навченість, інтелект, креативність. Їх функції. Поняття розумового віку й коефіцієнта інтелекту. Проблема загального (генерального) фактора здібностей. Фактори, що зумовлюють прояв, розвиток та функціонування здібностей у діяльності.

Вікова психологія

Предмет, завдання вікової психології. Вікова психологія – розділ психології, що вивчає закономірності психічного онтогенезу, формування особистості людини в умовах навчання та виховання. Базові визначення розвитку. Особливості періодів психічного розвитку. Форми, сфери, мета психічного розвитку. Історичний нарис досліджень розвитку вікової психології.

Методологія, методи, методика та їх співвідношення в дослідженнях з вікової психології. Закономірності і динаміка психічного розвитку і формування особистості в онтогенезі. Аналіз теорій психічного розвитку. Механізми психічного розвитку дитини. Провідні види діяльності і психічні новоутворення. Вікові кризи. Сучасна періодизація психічного розвитку. Характеристика основних досягнень людини в кожному віковому періоді. Психологічні особливості розвитку немовляти. Розвиток психіки в ранньому дитинстві. Взаємовідносини дитини і дорослого у ранньому дитинстві. Розвиток когнітивної сфери, гри, афективної сфери. Формування Я-концепції дитини, життєвих цінностей, розвиток самостійності. Методи діагностики розвитку дитини.

Особливості психічного розвитку дітей дошкільного віку. Гра як провідна діяльність в дошкільному віці. Творчі види діяльності та розвиток уяви. Розвиток мотиваційної сфери. Мотивація досягнення. Особливості розвитку Я-концепції. Формування статевої ідентичності. Розвиток соціальної поведінки, самоконтролю.

Психологічна готовність до навчання. Виникнення внутрішньої позиції школяра. Адаптація до школи дітей 6 і 7 років. Характеристика психічного розвитку у молодшому шкільному віці. Навчальна діяльність як провідна в початковій школі, її зміст, структура, мотивація. Самооцінка та шкільна успішність. Розвиток соціальної поведінки.

Особливості розвитку в підлітковому віці. Теорії підліткової кризи. Учбова діяльність та розвиток когнітивної сфери. Мотивація спілкування. Суспільно-корисна діяльність. Психосексуальний розвиток. Дружба. Любов.

Поняття юності. Проблема юнацької культури. Потреба сенсу життя. Формування світогляду. Новоутворення – особистісна і професійна визначеність. Розвиток творчих здібностей, індивідуального стилю розумової діяльності. Мотиви навчальної діяльності, професійного вибору, асоціальної поведінки. Роль психолога у підготовці учнів до сімейного життя. Проблеми вибору професії. Професійний вибір та життєві цілі.

Психологічні особливості зрілого віку. Рання дорослість. Поняття віку та вікового

часу. Критерії когнітивної зрілості. Обов'язковість та відповідальність, діалектичне мислення. Мотиваційні установки. Феномен «консервації віку». Гендерні відмінності Я-концепції. Професійна Я-концепція та самооцінка.

Середня дорослість, її основні особливості. Динаміка розвитку інтелекту, життєві установки, життєві цінності. Криза середини життя. Мотивація досягнення та мотиваційна криза. Мотивація сімейного життя, професійної та навчальної діяльності. Самоактуалізація, професіоналізація та розвиток особистості.

Пізня дорослість. Старість. Динаміка психофізіологічних функцій. Розвиток мислення. Мудрість, її категорії. Причини можливого зниження інтелектуальних функцій. Деменція. Хвороба Альцгеймера. Зміна емоційної сфери. Типи пристосування до старості. Зміна мотивів у пенсіонерів. Сімейні відносини. Адаптивний і неадаптивний процес старіння. Смерть та помирання. Добровільний ухід із життя. Хоспіси. Евтаназія. Завершення повного життєвого циклу.

Соціальна психологія

Місце соціальної психології в системі наукового знання. Особливості історичного розвитку вітчизняної соціальної психології. Два етапи дискусії про предмет соціальної психології. Позиція Г. І. Челпанова в дискусії 20-х рр. і її критика. «Перерва» у розвитку соціальної психології як самостійної дисципліни. Роль ідей Л. С. Виготського в підготовці нового етапу дискусії. Причини зростання інтересу до соціальної психології наприкінці 50-х – початку 60-х рр. і початок нової дискусії. Три точки зору на предмет соціальної психології, запропоновані в дискусії.

Взаємини соціальної психології з іншими розділами психологічного знання. Функції соціальної психології в суспільстві. Співвідношення фундаментального й прикладного аспектів соціальної психології на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Історія формування соціально-психологічних ідей

Розвиток соціально-психологічних ідей у філософських школах стародавності й нового часу. Місце соціально-психологічного знання в соціологічних концепціях XIX століття.

Соціальні й теоретичні передумови виділення соціальної психології в самостійну науку. Перші спроби створення соціально-психологічних теорій: «Психологія народів» М. Лазаруса і Г. Штейнталя та специфічний підхід В. Вундта; «Психологія мас» (Г. Тард, С. Сигеле і Г. Лебон); «Теорія інстинктів соціальної поведінки» В. Макдуголла. Обмеженість цих теорій: спекулятивний характер, відсутність експериментальної практики.

Пошуки «нової парадигми» для соціальної психології XXI століття.

Методологічні принципи соціально-психологічного дослідження

Зростання значення методологічних проблем на сучасному етапі розвитку наукового знання. Специфіка соціальної психології у вирішенні методологічних проблем дослідження.

Поняття методології наукового дослідження в сучасному наукознавстві: загальна методологія, спеціальна (або конкретна методологія, сукупність методичних прийомів емпіричного дослідження. Соціально-психологічна інтерпретація принципу діяльності як приклад конкретної методології в соціально-психологічному дослідженні.

Специфіка емпіричного дослідження в соціальній психології: співвідношення теорії та емпіричного матеріалу, характер емпіричних даних, якість соціально-психологічної інформації, надійність і обґрунтованість даних. Проблема репрезентативності. Два типи соціально-психологічних досліджень: фундаментальні і прикладні. Класифікації методів у соціальній психології: методи дослідження і методи впливу.

Спілкування в системі суспільних і міжособистісних відносин. Структура спілкування

Суспільні і міжособистісні відносини. Соціальна роль як суспільно-необхідний вид соціальної діяльності, як спосіб поведінки особистості в системі суспільних відносин.

Міжособистісні відносини як форма прояву суспільних відносин; їхня емоційна основа.

Спілкування як реалізація суспільних і міжособистісних відносин. Значення спілкування для розвитку індивіда і розвитку суспільства: історичний розвиток форм спілкування і розвиток спілкування в онтогенезі. Специфіка вивчення спілкування в соціальній психології.

Різні точки зору на структуру спілкування. Основні сторони процесу спілкування: комунікативна, інтерактивна, перцептивна. Зв'язок кожної з них з характером спільної діяльності та взаємовідносинами партнерів.

Комунікативна сторона спілкування – спілкування як обмін інформацією

Неприпустимість механічного застосування інформаційного підходу для аналізування комунікативної сторони спілкування. Специфіка людської комунікації: активна позиція партнерів по комунікації, проблема змісту, способи впливу в цьому процесі. Понятійний апарат для опису комунікативної ситуації.

Використання різних знакових систем; види комунікації. Мова як найважливіший засіб вербальної комунікації. Проблема тезауруса. «Рух» інформації та зміна комунікативних ролей («комунікатора» і «реципієнта») у діалозі.

Основні засоби невербальної комунікації. Оптико-кінетична система знаків (жести, міміка, пантоміма) і її культурна зумовленість. Пара- і екстралінгвістична система (інтонація та невербальні аспекти) і її значення для додання виразності мовленню. Просторово-часова система (організація простору і часу комунікативного процесу); хронотопи. Візуальний контакт (контакт очима) і його роль у комунікативному процесі.

Проблема коду і декодифікації інформації партнерами як загальна методологічна проблема невербальної комунікації.

Комунікативні бар'єри та способи їх подолання. Поняття комунікативної компетентності та можливості її розвитку. Ефективність комунікаційного процесу. Особливості масової комунікації.

Інтерактивна сторона спілкування – спілкування як обмін діями

Проблема взаємодії (інтерації) у соціальній психології; неоднозначне вирішення питання про співвідношення інтерації і комунікації. «Обмін діями» як найважливіша умова спільної діяльності. Різні способи опису структури взаємодії (Т. Парсонс, Я. Щепанський). Основні поняття транзактного аналізу: позиція, ситуація, стиль. Їхня адекватна комбінація як умова ефективної взаємодії

Типи взаємодії: кооперація і конкуренція. Психологічний зміст кооперації. Форми і рівні конкурентної взаємодії; продуктивна конкуренція.

Соціально-психологічні характеристики соціального і міжособистісного конфлікту. Структура конфлікту. Види конфліктів. Способи розв'язання конфлікту.

Експериментальні методи реєстрації взаємодії. Схема Р. Бейлса та можливості її практичного використання. Теорія «діадичної взаємодії» (Р. Тибо і Г. Келлі) і спроби застосування математичного апарату теорії ігор для аналізу стратегії партнерів («дилема в'язня»). Проблеми взаємодії в символічному інтераціонізмі (концепція Дж. Міда).

Принципи дослідження взаємодії в діяльнісній парадигмі: взаємодія як форма організації спільної діяльності. Типи об'єднання індивідуальних внесків учасників як підстава для класифікації форм спільної діяльності. Психологічний зміст побудови єдиної стратегії взаємодії його учасниками.

Перцептивна сторона спілкування: спілкування як взаєморозуміння й взаємопізнання людей

Роль міжособистісного сприйняття в процесі спілкування. Взаємне сприйняття й пізнання як основа встановлення взаєморозуміння партнерів. Дві можливі інтерпретації взаєморозуміння.

Механізми міжособистісного сприйняття (ідентифікація, рефлексія); роль емпатії в цих процесах. Ефекти міжособистісного сприйняття: «ореолу», «первинності і новизни». Зміст і значення стереотипізації. Роль соціальної установки при формуванні першого

враження про людину. Інтерпретація причин поведінки іншої людини – феномен каузальної атрибуції. Структура атрибутивного процесу; види атрибуції (Г. Келлі); атрибуція відповідальності; місце атрибуції в міжособистісному сприйманні.

Емоційна сторона міжособистісного сприймання – феномен атракції. Симпатія, дружба, любов як різні рівні атракції. Практичне значення досліджень атракції.

Специфіка розв'язання проблеми точності міжособистісного сприйняття в соціальній психології (обмежені можливості особистісних тестів і експертних оцінок). Практичні засоби підвищення точності міжособистісного сприйняття – використання спеціальних програм соціально-психологічного тренінгу. Завдання підвищення перцептивної компетентності партнерів по спілкуванню в різних сферах практичної діяльності.)

Соціальна психологія груп

Група як предмет дослідження в соціальній психології.

Поняття соціальної групи. Проблема величини (розміру) групи. Особливості взаємодії в різних за розміром групах. Функції груп. Класифікації груп.

Психологія великих соціальних груп

Ознаки, що відрізняють велику групу від малої (специфічні регулятори соціальної поведінки). Методологічні проблеми дослідження психології соціальних великих груп і методи їх дослідження. Види великих соціальних груп: організовані групи, що виникли в ході історичного розвитку суспільства, групи, що склались стихійно, короткочасно існуючі групи.

Організовані групи (соціальні класи, етнічні групи, професійні групи, «демографічні» групи). Структура психології великих організованих груп. Співвідношення психології групи і психології особистості (позиція Л. С. Виготського). Проблема менталітету.

Психологічна характеристика етнічних груп. Традиції дослідження в етнопсихології та соціальної психології. Елементи структури психології етнічної групи. Етнічний стереотип; феномен етноцентризму. Проблема націй, національного характеру. Особливості міжетнічних відносин. Використання проблем міжетнічних відносин в ідеології та політиці.

Великі соціальні групи і соціальні рухи. Об'єднання в соціальних рухах організованих і стихійних груп. Форми і рівні соціальних рухів. Суспільна думка як їхня база. Проблемна ситуація як імпульс соціального руху. Нестійкість соціальних рухів як результат розбіжності цілей учасників.

Загальні проблеми малої групи

Поняття «малої групи». Полеміка навколо кількісних характеристик малої групи: «нижня» і «верхня» границі. Залежність вирішення питання про границі малої групи від інтерпретації її природи.

Класифікація малих груп: первинні і вторинні групи (Ч. Кулі); формальні й неформальні групи (Е. Мейо); групи членства і референтні групи (Г. Хаймен). Група та організація. Сучасні концепції організаційної психології.

Композиція (склад), структура, динаміка групових процесів – параметри опису малої групи в соціальній психології. Структури малої групи: міжособистісних відносин, влади (типи керування і підпорядкування), комунікацій. Команда як специфічна мала група.

Положення індивіда в малій групі: статус і роль. Значення різних типів малих груп для детермінації поведінки індивіда.

Основні віхи дослідження малих груп у соціальній психології: традиції соціометричного (Дж. Морено), соціологічного (Е. Мейо) підходів і «школи групової динаміки» (К. Левін). Різне вживання терміна «групова динаміка». Групова динаміка і групові процеси.

Заслуги і обмеження традиційних підходів до дослідження малих груп.

Методологічна роль принципу діяльності в їхньому вивченні.

Динамічні процеси в малій групі

Загальна характеристика динамічних процесів у малій групі: схема К. Левіна і доповнення до неї.

Утворення малої групи.

А) Вступ індивіда в групу – феномен групового тиску. Поняття «конформність» і «конформізм». Експеримент С. Аша по вивченню конформності в лабораторних умовах. Проблема переносу результатів на реальне життя. Сучасні дослідження конформної поведінки (М. Дойч, Г. Джерард).

Б) Групова згуртованість. Традиції вивчення в історії соціальної психології: згуртованість як результат привабливості групи для індивіда (соціометричні індекси, підхід Л. Фестінгера і Т. Ньюкома). Методи дослідження групової згуртованості.

Лідерство і керівництво. Співвідношення понять «лідерство» і «керівництво», «лідер» і «керівник». Теорії походження лідерства. Стиль лідерства (експеримент К. Левіна). Лідерство як груподинамічний процес. Методи виявлення лідерів у групах. Стиль лідерства і ефективність діяльності групи (Ф. Фідлер).

Групові рішення. Співвідношення групового і індивідуального рішення. Роль групової дискусії в ухваленні групового рішення (експеримент К. Левіна). Феномен «зрушення ризику» (Дж. Стоунер). Ефект поляризації. Методи підвищення ефективності групових рішень. Фактори помилкових групових рішень; феномен «групового мислення» (І. Джаніс). Групові рішення як груподинамічний процес.

Ефективність діяльності малої групи. Проблема вибору критерію ефективності залежно від типу малої групи. Продуктивність діяльності і задоволеність нею – два найважливіші показники ефективності. Згуртованість групи, розвиток комунікацій, стиль лідерства як фактори підвищення ефективності групової діяльності.

Розвиток малої групи

Формування ідеї розвитку групи поряд з ідеєю групової динаміки. Основні підходи до аналізу розвитку групи: традиції соціально-психологічного тренінгу (В. Бенніс, Г. Шепард); сучасні концепції «соціалізації групи» (Р. Морленд, Дж. Ливайн); проблема розвитку групи в дослідженнях індивідуалізму-колективізму.

Спільна діяльність як інтегратор групового розвитку. Стадії і рівні розвитку групи.

Колектив як вищий рівень розвитку групи. Методики виміру рівня розвитку групи.

Методологічне значення ідеї розвитку групи: рівень розвитку групи як основа класифікації малих груп. Дискусійні проблеми і подальші завдання розробки соціально-психологічної теорії колективу.

Психологія міжгрупових відносин

Історія досліджень проблеми в соціальній психології: інтеракціоністський підхід М. Шерифа; когнітивістські концепції (А. Теджфел, В. Дуаз). Переважний інтерес до соціально-перцептивних механізмів міжгрупових відносин як вираження специфіки соціально-психологічного підходу.

Механізми міжгрупового сприйняття в умовах спільної діяльності груп. Значення параметрів успіху та невдачі в спільній діяльності для міжгрупового сприйняття. Феномени «внутрігрупового фаворитизму» і «міжгрупової дискримінації». Умови виникнення і подолання цих феноменів (тип міжгрупового змагання, наявність надгрупових цілей спільної діяльності). Основні напрямки вивчення міжгрупового сприйняття: горизонтальний (однотипні і супідрядні групи) і вертикальний (ієрархія груп). Групи в організації. Вплив характеру міжгрупових відносин на внутрішньогрупові процеси. Практичне значення досліджень психології міжгрупових відносин.

Соціальна психологія особистості Особистість у групі

Положення особистості в групі – фокус проблеми особистості в соціальній психології. Соціальна ідентичність особистості: визначення й основні підходи. Я концепція як результат соціального розвитку особистості.

Поняття соціально-психологічної компетентності. Комунікативні, інтерактивні і перцептивні якості особистості. Їхня залежність від індивідуальних психологічних властивостей. «Стик» соціальної і диференціальної психології.

Модифікації форм «перцептивного захисту» у групі. «Ефект очікувань» і роль «імпліцитних теорій особистості» у груповій взаємодії. Значення особливостей «когнітивного стилю» партнерів і ступені їх «когнітивної складності» для продуктивності внутрішньогрупового спілкування (теорія «особистісних конструктів» Дж. Келлі).

Місце та роль соціально-психологічних якостей особистості в оптимізації міжособистісних відносин у групі. Перцептивно-орієнтований тренінг як спосіб розвитку соціально-психологічних якостей особистості.

Практичне значення вдосконалювання соціально-психологічних якостей особистості.

Проблема затребуваності певних якостей особистості в конкретних умовах суспільства.

Соціалізація

Вивчення соціалізації в соціології і вікової психології. Поняття соціалізації: широкий і вузький зміст терміну. Рівні соціалізації. Дві сторони процесу соціалізації – засвоєння індивідом соціального досвіду та активне відтворення його. Механізми соціалізації.

Зміст процесу соціалізації в основних сферах життєдіяльності людини: у діяльності, спілкуванні, самосвідомості.

Етапи соціалізації (різні принципи їх виділення в різних психологічних школах). Дискусійний характер проблеми соціалізації дорослих і людей похилого віку. Концепція Е. Еріксона та її значення в соціально-психологічному дослідженні соціалізації.

Інститути соціалізації: сім'я, дошкільні дитячі установи, школа і групи однолітків, засоби масової інформації й ін. Залежність інститутів соціалізації від характеру суспільних відносин. Соціалізація і детермінація соціальної поведінки особистості. Процес соціалізації в умовах мінливого світу.

Соціальна установка

Поняття соціальної установки. Значення досліджень установки в школі Д. М. Узнадзе для вивчення соціальних установок. Підходи до дослідження соціальних установок в інших школах вітчизняної психології (категорії «відношення», «спрямованість особистості», «особистісний зміст»). Традиція дослідження соціальних установок – аттитюдів – у західній соціальній психології.

Визначення соціальної установки і її структура: когнітивний, емоційний, поведінковий компоненти.

Функції соціальних установок у регуляції соціальної поведінки особистості.

Співвідношення соціальних установок і реальної поведінки. Експеримент Лап'єра (феномен розбіжності установки і реальної поведінки). Сучасні інтерпретації цього феномена. Новий підхід до проблеми зв'язку соціальної установки і поведінки (Д. Бем). Зміна соціальних установок особистості.

Ієрархічна структура диспозицій особистості і місце соціальних установок у цій ієрархії. Зв'язок диспозицій зі змістовною стороною діяльності. Можливості запропонованої моделі для більш повного пояснення механізмів соціальної поведінки особистості.

Психодіагностика

Наукова психодіагностика та психодіагностична практика. Диференційна психометрика. Вимоги до використання психодіагностичних методів. Визначення та класифікація тестів. Розробка первинної форми тесту. Вибір шкал до тесту. Шкалування. Класифікація шкал. Вимоги до тестових завдань та їх формулювання. Поняття про

репрезентативну вибірку досліджуваних, кількісні та якісні критерії відбору досліджуваних. Аналіз результатів рішення тестових завдань у відповідності з їх трудністю та дискримінативністю. Підготовка, проведення та обробка результатів тестових випробувань. Обґрунтування тестів як вимірювальних інструментів і їх інтерпретація. Надійність тесту, методи визначення надійності. Контроль валідності тесту. Тестові норми. Статистичне обґрунтування тестових норм.

Психодіагностика рис особистості. Психодіагностика конституційних рис. Психодіагностика мотивації. Методи діагностики сприймання. Методи психологічної діагностики уваги. Методи психологічної діагностики пам'яті. Методи психологічної діагностики мислення. Методи діагностики рівня загального інтелектуального розвитку. Принципи побудови інтелектуальних тестів. Методи психологічної діагностики властивостей нервової системи. Методи психологічної діагностики міжособистісних відносин. Патохарактерологічна діагностика. Поняття шкільної зрілості, діагностика психологічної готовності дитини до шкільного навчання. Прогностичні методи, їх особливості та використання у практиці. Методи діагностики емоційної сфери особистості. Методи вимірювання особистісних якостей. Багатомірні особистісні опитувальники. Методи діагностики професійних інтересів та схильностей старшокласників. Методи психологічної діагностики особливостей темпераменту.

Експериментальна психологія

Поняття про становлення і розвиток предмета експериментальної психології. Основна парадигма психологічного дослідження. Теорія і її структура. Структура наукового дослідження, принципи його проведення. Типи дослідження. Етапи нормативного процесу наукового дослідження. Основні припущення природничо-наукового дослідження. Типи гіпотез. Основна відмінність статистичної гіпотези від теоретичної. Специфіка проведення власне психологічного дослідження.

Фактори, які зумовлені ситуацією взаємодії експериментатора та досліджуваного. Основні причини артефактів: «ефект плацебо», «ефект Хотторна», «ефект фасилітації», «ефект Розенталя». Особливості мотивації учасників дослідження. Способи контролю впливу ефектів спілкування на результати експерименту. Вплив особистості експериментатора на хід і результат психологічного дослідження. Основні причини артефактів: «ефект першого враження», «ефект соціального порівняння», «ефекти оцінювання дій іншого». Типові помилки фіксування й оцінювання результатів діяльності випробуваних. Способи контролю даних ефектів. Вплив особистісних якостей і стилю спілкування експериментатора на результат дослідження.

Проблема постановки мети дослідження. Особливості створення інструкції до експерименту. Способи контролю розуміння інструкції. Специфіка об'єкта дослідження в психології. Типи психологічного дослідження: каузальне і телеологічне, загальнопсихологічне і диференційно-психологічне, структурне і процесуальне. Специфіка методів дослідження в психологічному дослідженні. Множинність класифікацій психологічних методів.

Метод спостереження в психології, його специфіка. Спостереження як метод і як методика дослідження. Складові спостереження як конкретної методики дослідження. Особливості складання програми спостереження. Засоби фіксування результатів спостереження.

Специфіка проведення опитування в психології. Основні форми опитування: інтерв'ю й анкетування. Види інтерв'ю. Основні фази проведення опитування. Основні типи питань і особливості їх формулювання. Правила складання програми опитування. Засоби спонукання активності респондента в процесі проведення опитування.

Психологічний експеримент, його загальна характеристика. Структурні складові експерименту, основні типи відношень між залежною та незалежною змінною. Планування

експерименту. Вимоги до отриманих достовірних даних: репрезентативність, валідність, надійність. Фактори, що визначають високу валідність і надійність дослідження. Способи поліпшення реальності. Основні характеристики вибірки. Розподіл та відбір досліджуваних до груп.

Основні експериментальні схеми проведення дослідження: міжгрупові (класичні) та внутрішньогрупові, факторні плани. Схеми неекспериментального дослідження: кореляційне дослідження (його типи), схема “ex-post-facto”.

Класичні методи дослідження значень абсолютних та диференційних порогів: методи “мінімальних змін”, “постійних подразників” та “середньої оцінки”. Визначення умов, які впливають на значення порогів. Основні закони психофізики. Основні методи та прийоми дослідження константності та предметності сприйняття. Основні методи вивчення особливостей сприйняття часу: метод відтворення певного проміжку часу; метод абсолютної оцінки; оцінка за методом порівняння; оцінка за методом продукування. Основні закономірності сприйняття часу.

Експериментальні методи дослідження особливостей процесів пам'яті. Два класичних методи вивчення об'єму короткочасної пам'яті: методи Джекобса та Бушке. Методи дослідження основних мнемічних процесів. Аналіз особливостей процесу запам'ятовування інформації за допомогою технік: метод утримання членів ряду; метод завчання; метод вдалих відповідей; метод антиципації. Основні методи дослідження процесів відтворення та впізнання інформації: метод утримання членів ряду; метод тотожних рядів. Класичні методи аналізу особливостей процесу зберігання інформації у пам'яті: метод утримання членів ряду; метод послідовного відтворення; метод заданого еталону; техніка реконструювання ряду; метод збереження інформації. Основні прийоми аналізу опосередкованих форм запам'ятання інформації. Методи “Подвійної стимуляції” та “Піктограми”.

Основні властивості процесу уваги. Поняття про перцептивний та інтелектуальний об'єми уваги. Основні показники визначення об'єму інтелектуальної уваги. Методики «коректурної проби» як основний методичний прийом дослідження властивостей уваги. Основний прийом дослідження вибіркості, як властивості процесу уваги. Визначення основних показників дослідження стійкості уваги: тривалість та динаміка. Метод «подвійних зображень» як основний методичний прийом аналізу тривалості стійкості уваги. Основні методи дослідження концентрації, переключення та розподілу уваги. Класифікація підходів дослідження розумового процесу: аналіз структури розумового процесу та факторів, які визначають рівень успішності вирішення розумової задачі (техніка самоспостереження; метод розмірковування вголос; методика “підказки”, метод рішення математичних задач, які зростають за рівнем складності); аналіз особливостей розумових операцій (метод аналізу здійснення певних логічних операцій – аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, конкретизації; техніка екстраполяції результату; метод доповнення; методики інтерпретації та оцінки значення прислів'їв); аналіз стратегій вирішення розумових задач (метод визначення стратегій Дж. Брунера та методика Л. С. Виготського-Сахарова). Методи визначення процесу розуміння тексту. Метод надання відповідей на запитання до тексту та метод складання запитань до тексту. Методи доповнення інформації, надання узагальнюючого резюме до тексту, складання плану тексту, транспозиційного аналізу тексту та семантичного диференціалу. Експериментально-психологічні методи дослідження мови (мовлення). Прямі й непрямі методи вивчення мовлення суб'єктів; загальна характеристика групи непрямих методів. Класифікація методів вивчення психомоторних компонентів діяльності. Структура реакції суб'єкта та основні показники визначення її успішності. Методи вивчення емоційної сфери суб'єкта. Фізіологічні показники емоційних станів та їх діагностика. Методи дослідження особливостей психоемоційної сфери за суб'єктивними показниками. Недоліки цього експериментального підходу.

Патопсихологія

Предмет патопсихології як галузі психологічної науки. Співвідношення патопсихології з суміжними дисциплінами: нейропсихологією, психіатрією, дефектологією. Наукові, практичні та методологічні передумови виділення патопсихології в самостійну галузь психологічного знання. Значення психології для теорії загальної та медичної психології. Невідповідність поняття «особистість» у психіатрії, психології, соціології та філософії. Завдання патопсихології. Поняття про психічну норму та патологію. Статистична норма, функціональна норма, індивідуальна норма. Ознаки психічних порушень. Розмежування психологічних феноменів та патопсихологічних симптомів.

Методи клініко-психологічного дослідження (клінічне інтерв'ю, психологічна бесіда, збір психологічного анамнезу, аналіз біографії та ін.) як перший етап експериментально- психологічного дослідження. Особливості організації і проведення патопсихологічного експерименту – формування мети та завдання патопсихологічного дослідження. Критерії та особливості підбору експериментальних методик, проведення патопсихологічного дослідження згідно поставленої мети (оцінка психічних функцій, процесів, станів, особливостей та ін.). Тести, їх використання в патопсихологічному дослідженні. Аналіз отриманих результатів (якісний та статистичний) і формування висновків. Проблема співвідношення теорії та емпіричних даних у патопсихології.

Клінічна, психологічна феноменологія та психологічні механізми порушень сприйняття. Розлади сприйняття: ілюзії, галюцинації, психосенсорні розлади. Роль перевантаження аналізаторів та недостатності інформації у виникненні порушень сприйняття. Порушення особистісного компоненту сприйняття. Афективні, вербальні ілюзії, парейдолії. Класифікація галюцинацій за органами відчуттів та ступенем складності; істинні та псевдогалюцинації. Теорії виникнення галюцинацій.

Психологічні механізми порушення пам'яті. Співвідношення порушень пам'яті та уваги. Безпосередня та опосередкована пам'ять і порушення. Дисмнезії та парамнезії. Типи порушення пам'яті: дегенеративні амнезії та дисоціативні амнезії. Методи дослідження особистісного компоненту пам'яті. Проблема забування намірів. Методи дослідження та шляхи корекції динамічних розладів пам'яті.

Психологічні механізми та клінічна феноменологія розладів мислення. Психологічні, у тому числі психоаналітичні, теорії розладів мислення. Розлади мислення за темпом: прискорення, уповільнення, затримки, тугорухомість. Розлади мислення за формою: надмірно-деталізоване, резонерство, розірваність, паралогічне, стереотипії, аутистичне, незв'язане, персеверації. Розлади мислення за змістом: маячні ідеї, надцінні ідеї, нав'язливі ідеї. Форми маячення – несистематизоване (параноїдне) та систематизоване (паранойяльне). Синдроми маячення – параноїдний, парафренний, паранойяльний, синдром Котара. Порушення процесів узагальнення та абстрагування. Порушення цілеспрямованості та динамічності мислення. Порушення мотиваційного компоненту мислення. Опанування навичками виявляти основні симптоми та синдроми розладів мислення за допомогою клініко-психопатологічного методу та із застосуванням патопсихологічного дослідження.

Характеристики мови та мовлення. Розлади розвитку мовлення. Види порушення мовлення, їх характеристики та особливості діагностики. Розлади навичок читання, письма. Чинники виникнення розладів. Особистісні характеристики при розладах мовлення, читання, письма. Прогноз цих розладів, можливості корекції.

Визначення поняття «олігофренія». Характеристики розумової відсталості. Схожість та відмінності з деменцією. Головні клінічні признаки олігофренії. Деменція, характерні признаки деменції. Чинники розумової відсталості: ендогенні та екзогенні. Ступені розумової відсталості: дебільність, імбецильність, ідіотія. Класифікація олігофренії за М. С. Певзнер.

Визначення поняття «затримки психічного розвитку», схожість та відмінність від олігофренії. Механізми формування затримки психічного розвитку. Критерії діагностики

психологічних сфер з метою встановлення діагнозу «затримка психічного розвитку». Види ЗПР: гармонійний психофізичний інфантилізм, церебрально-органічна затримка, соматична затримка, педагогічна та мікросоціальна занедбаність. Прогноз цих розладів.

Характеристики емоційної сфери, її складові характеристики. Порушення в емоційній сфері поділяють на гіпотимію, гіпертимію, паратимію, а також порушення динаміки емоцій. Зміст чинників за якими емоційні розлади вважають патологічними. Умови виникнення емоційних розладів: зовнішні ситуаційні умови, внутрішні особистісні зумовлені умови. Класи емоційних порушень: розлади тривоги та розлади настрою. Тривога, паніка, страх, фобії. Депресія, біполярні афективні розлади.

Загальнонаукові підходи до визначення свідомості та самосвідомості. Критерії порушення свідомості за К. Ясперсом. Синдроми порушення свідомості: оглушення (три ступеня оглушення: обнубіляція, сопор та кома), деліріозне затьмарення свідомості (абортивний, професійний, муситуючий), онейроїдний (сновидний) стан свідомості, сутінковий стан свідомості. Розлади самосвідомості: псевдо деменція, деперсоналізація.

Загальні відомості про шизофренію. Характеристики симптомів шизофренії. Форми шизофренії: параноїдна, кататонічна, гебефренічна та проста. Теорії виникнення шизофренії. Загальні відомості про епілепсію. Види епілепсії, особливості психіки.

Історія поняття «аутизм». Визначення «аутизм». Синдром Л. Каннера, синдром Х. Аспергера. Особливості дітей з раннім дитячим аутизмом (РДА). Критерії наявних форм аутизму. Класифікація РДА. Питання корекційної допомоги дітям з аутизмом.

Спеціальна психологія

Предметний зміст сучасної спеціальної психології. Проблема предмета і об'єкта спеціальної психології. Процес диференціації і інтеграції предметного змісту спеціальної психології. Відмежування предмета спеціальної психології від змісту патопсихології, клінічної психології, нейропсихології і психопатології. Цілі і завдання спеціальної психології. Науково-теоретичні завдання сучасної спеціальної психології. Прикладні та практичні завдання спеціальної психології. Основні напрямки в рішенні науково практичних завдань – реабілітаційна психологія, психологія інтегрованого навчання, спеціальна педагогічна психологія, вікова спеціальна психологія, корекційна спеціальна психологія. Зв'язок спеціальної психології з іншими науками. Своєрідність предметних зв'язків спеціальної психології з іншими психологічними дисциплінами (вікова, загальна, педагогічна і клінічна галузі). Особливості зв'язку спеціальної психології з клініко-біологічними дисциплінами (генетика, психопатологія, еволюційна біологія, неврологія, офтальмологія та ін.). Зв'язок спеціальної психології з корекційною педагогікою. Основні галузі сучасної спеціальної психології. Роль і значення спеціальної психології в розумінні природи людини і її розвитку.

Сучасні уявлення про сутність феномену порушеного розвитку

Поняття про психічний розвиток. Сучасні теорії психічного розвитку. Визначення дизонтогенезу. Сутність феномена порушеного розвитку і його основні характеристики. Поняття норми і патології в сучасному людинознавстві. Основні диференційні підходи до проблеми “норма–патологія”: інтуїтивно-емпіричний, частотний, культурально-релятивний, адаптаційний, підхід соціальних норм, гуманістичний, рівневий та ін. Значення уявлень про порушений розвиток для розуміння природно нормального функціонування психіки.

Історія становлення спеціальної психології. Своєрідність уявлень про відхилення в психічному розвитку на рівні буденної свідомості. Релігійні уявлення про природу психічних аномалій. Особливості відображення відхилень в психічному розвитку в художній літературі і мистецтві як формі художньої свідомості. Наукова свідомість як основне джерело знань про сутність і природу відхилень від нормального ходу розвитку. Систематичне навчання дітей з відхиленнями у розвитку як передумова виникнення

спеціальної психології. Клініко-експериментальне та психолого-педагогічне спрямування в спеціальній психології. Роль і значення вчення Л. С. Виготського у становленні та розвитку спеціальної психології. Основні галузі сучасної спеціальної психології: тифлопсихологія, сурдопсихологія, психологія осіб з розумовою відсталістю, психологія дітей із затримкою психічного розвитку, психологія дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, психологія осіб з порушеннями емоційної і поведінкової сфер, психологія дітей зі складними вадами розвитку та ін.

Методи і принципи спеціальної психології. Поняття про науковий метод. Спостереження як метод спеціальної психології та його своєрідність в процесі вивчення осіб з відхиленнями у розвитку. Особливості використання методу експерименту в спеціальній психології. Види і форми експериментальних технік, застосовуваних у практиці спеціальної психології. Стандартизовані психодіагностичні процедури і їх використання в практиці спеціальної психології. Метод анкет і опитувань. Особливості застосування самоспостереження в спеціальній психології. Анамнестичний метод в процесі вивчення різних форм порушеного розвитку. Основні принципи проведення досліджень в спеціальній психології.

Причини відхилень у розвитку і фактори, що їх визначають. Екзогенні та ендогенні шкідливості як причини відхилень у розвитку. Основні фактори, що опосередковують дію патогенних шкідливих умов: локалізація, експозиція, інтенсивність, вік, компенсаторні можливості та ін. Профілактика відхилень у психічному розвитку.

Структура порушеного розвитку і механізми формування системних відхилень. Поняття про структуру порушеного розвитку. Основні параметри дизонтогенезу. Уявлення про первинні, вторинні та третинні порушення в психічному розвитку. Модально-специфічні і модально-неспецифічні порушення. Загальні і специфічні порушення в структурі дизонтогенезу. Механізми формування вторинних відхилень: деприваційних, загальнокомунікативних, діяльнісних, мовленнєвих, сензитивних.

Класифікації відхилень в психічному розвитку і загальна характеристика окремих форм дизонтогенезу

Класифікація як метод наукового пізнання. Принципи побудови наукових класифікацій. Теоретичні та емпіричні класифікації відхилень у розвитку. Міжнародна класифікація психічних і поведінкових розладів 10-го перегляду. Сучасні вітчизняні класифікації. Коротка характеристика окремих форм дизонтогенезу.

Уявлення про психологічну корекцію, компенсацію, реабілітацію та абілітацію

Поняття про компенсаторні феномени. Структурно-рівнева організація компенсаторних процесів. Біологічні і соціальні фактори компенсації. Поняття про декомпенсацію, гіперкомпенсації, псевдокомпенсацію. Адаптаційні і компенсаторні процеси. Поняття реабілітації. Форми і напрямки реабілітаційних заходів. Абілітація. Захисні механізми та копінг-стратегії. Поняття психологічної корекції. Проблема соціально-трудової адаптації та інтеграції осіб з відхиленнями розвитку.

Деприваційний феномен як причина і наслідок порушеного розвитку. Сутність деприваційних феноменів. Основні теорії депривації. Види і форми деприваційних феноменів. Деприваційні явища і ситуації. Сенсорна депривація. Комунікативна депривація. Материнська депривація. Депривація і порушений розвиток. Принципи профілактики деприваційних явищ.

2. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ФАХОВЕ ВСТУПНЕ ВИПРОБУВАННЯ зі спеціальності С4 Психологія

1. Розвиток уявлень про предмет психології. Проблема виокремлення загальних категорій психологічного знання (душа, свідомість, поведінка, несвідомість, діяльність, особистість).
2. Основні класифікації методів в психології.
3. Проблема появи та розвитку психіки. Стадії та рівні розвитку психіки. Свідомість як вищий рівень психічного відображення.
4. Категорія діяльності в психології. Структура індивідуальної діяльності людини. Структура дії. Трансформація структури дії у процесі удосконалення вмінь.
5. Загальна характеристика когнітивних психічних процесів.
6. Мислення як психічний процес. Основні розумові операції. Складові компоненти мислення як процесу розв'язання завдань. Етапи розвитку мислення в онтогенезі (наглядно-дійове, наглядно-образне, словесно-логічне).
7. Емоції як форма переживання (функції, властивості, види емоційних реакцій, їх класифікація). Основні концепції емоцій.
8. Проблема особистості в психології. Структура особистості. «Я»-концепція особистості, її складові.
9. Спрямованість особистості. Основні структурні компоненти мотиваційної сфери особистості. Класифікація мотивів та потреб людини.
10. Темперамент як динамічна характеристика психічної діяльності особистості. Основні підходи до визначення темпераменту.
11. Характер у структурі особистості (визначення та структура характеру). Поняття акцентуації характеру.
12. Поняття «здібності», основні типи здібностей. Характеристика загальних здібностей (інтелект, креативність, навченість). Поняття «обдарованість».
13. Закономірності та динаміка психічного розвитку і формування особистості в онтогенезі.
14. Порівняльний аналіз теорій психічного розвитку дитини (теорія психосексуального розвитку за З. Фройдом, епігенетична теорія Е. Еріксона, теорія культурно-історичного розвитку психіки Л. Виготського).
15. Сучасна періодизація психічного розвитку. Провідні види діяльності і психічні новоутворення. Характеристика основних етапів психічного розвитку.
16. Методологічні принципи наукового психологічного дослідження. Основні методи психологічного дослідження.
17. Спілкування у структурі суспільних і міжособистісних відносин. Структура спілкування. Значення спілкування для розвитку індивіда та розвитку суспільства: історичний розвиток форм спілкування і розвиток спілкування в онтогенезі.
18. Комунікація – спілкування як обмін інформацією. Специфіка комунікації у взаємодії людей: активна позиція партнерів, проблема сенсу, способи впливу. Засоби комунікації. Мова як засіб вербальної комунікації. Основні засоби невербальної комунікації. Проблема кодування та декодування інформації партнерами як загальна методологічна проблема невербальної комунікації.
19. Комунікативні бар'єри та способи їх подолання. Поняття комунікативної компетентності і можливості її розвитку.
20. Інтерація у спілкуванні. Психологічний зміст взаємного обміну діями. Проблема зворотного зв'язку. Типи взаємодії: кооперація і конкуренція.
21. Соціальна перцепція – спілкування як взаєморозуміння і взаємопізнання людей.

Роль міжособистісного сприйняття в процесі спілкування. Механізми міжособистісного сприйняття (ідентифікація, емпатія, рефлексія). Ефекти міжособистісного сприйняття.

22. Психологія великих соціальних груп. Основні ознаки великої соціальної групи. Види великих груп. Загальна характеристика і типи стихійних груп: натовп, маса, публіка; їх особливості. Специфіка процесів спілкування у стихійних групах. Способи впливу на особистість (зараження, навіювання, переконання, наслідування).
23. Поняття «малої групи». Класифікація малих груп. Динамічні процеси в малій групі: феномен групового тиску, групова згуртованість, лідерство і керівництво, групові рішення, ефективність групової діяльності.
24. Соціальна психологія особистості. Соціальна ідентичність особистості: визначення і основні підходи. Я-концепція як результат соціального розвитку особистості.
25. Предмет психодіагностики. Поняття психологічного діагнозу. Завдання сучасної психодіагностики. Основні галузі застосування психодіагностики. Професійно-етичні норми і принципи у психодіагностиці. Вимоги до практика-психолога.
26. Тести в психології. Виникнення та розвиток методу тестів (історична довідка). Визначення і класифікація тестів. Диференційна психометрика. Класифікація психодіагностичних підходів. Вимоги до використання психодіагностичних методів.
27. Етичні норми психодіагностичного обстеження. Етичний кодекс психолога. Норми професійної етики для розробників та користувачів психодіагностичних методик.
28. Поняття про репрезентативну вибірку досліджуваних, кількісні та якісні критерії відбору досліджуваних до репрезентативної вибірки.
29. Обґрунтування тестів як вимірювальних інструментів і їх інтерпретація. Надійність тесту, методи визначення надійності.
30. Контроль валідності тесту. Види валідності. Методи визначення валідності тесту.
31. Психодіагностика особистості. Багатомірні особистісні опитувальники. Типологічні опитувальники особистості.
32. Діагностика інтелекту та розумового розвитку. Теоретичні підходи до структури інтелекту. Методи діагностики рівня загального інтелектуального розвитку. Принципи побудови інтелектуальних тестів.
33. Проективні методи, їх особливості та використання у практиці.
34. Структура наукового дослідження, принципи його проведення. Типи дослідження. Етапи нормативного процесу наукового дослідження. Специфіка проведення власне психологічного дослідження.
35. Фактори, які зумовлені ситуацією взаємодії експериментатора та досліджуваного. Способи контролю впливу ефектів спілкування на результати психологічного експерименту.
36. Метод спостереження в психології, його специфіка. Спостереження як метод і як методика дослідження. Особливості складання програми спостереження. Засоби фіксування результатів спостереження.
37. Специфіка проведення опитування в психології. Основні форми опитування: інтерв'ю й анкетування. Види інтерв'ю. Основні фази проведення опитування. Основні типи питань і особливості їх формулювання. Правила складання програми опитування.
38. Психологічний експеримент, його загальна характеристика. Планування експерименту. Вимоги до отримання достовірних даних: репрезентативність, валідність і надійність дослідження.
39. Основні експериментальні схеми проведення дослідження: міжгрупові

(класичні) та внутрішньогрупові, факторні плани. Схеми неекспериментального дослідження: кореляційне дослідження (його типи), схема “ex-post-facto”.

40. Сучасні уявлення про нормальний і порушений розвиток. Фактори психічного розвитку людини. Проблема норми і патології в сучасній науці. Сутність і функції компенсаторних механізмів.
41. Психічний розвиток при дизонтогеніях за типом ретардації.
42. Психологічні особливості дітей із затримкою психічного розвитку.
43. Психічний розвиток при дизонтогеніях дефіцитарного типу (психологічні особливості осіб із порушеннями слуху; психологія осіб із порушеннями зору; психологічні особливості осіб з порушеннями мовлення; психологічні особливості осіб із порушеннями опорно-рухового апарату)
44. Психічний розвиток при асинхроніях з переважанням розладів емоційно-вольової сфери і поведінки та при складних порушеннях розвитку.
45. Основи психодіагностики та методи профілактики і корекції вторинних відхилень в психічному розвитку дітей зі спеціальними освітніми потребами.

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література:

1. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості: монографія. Суми: Видавничий будинок «Еллада», 2012. 608 с.
2. Варій М. Й. Загальна психологія. К.: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
3. Галян І. М., Галян О. І. Експериментальна психологія: підручник. Львів: СПОЛОМ, 2023. 306 с.
4. Загальна психологія: навчальний посібник / Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. К.: Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
5. Загальна психологія. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук ін.; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. К.: Каравела, 2011. 464 с.
6. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Вид дїм.
7. «Києво-Могилянська академія», 2007. 460 с.
8. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: Навч. посіб. 2-ге вид., допов. К.: Вища шк., 2001. 487 с.
9. Максименко С. Д. Загальна психологія: навчальний посібник. К.: «Центр навчальної літератури», 2004. 222 с.
10. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: підручник: у 2-х кн. Кн 1. Соціальна психологія особистості і спілкування. Чернівці: Книги – XXI, 2010. 464 с.
11. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: підручник: у 2-х кн. Кн 2. Соціальна психологія груп. Чернівці: Книги – XXI, 2010. 464 с.
12. Основи психології: підручник / За заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. К.: Либідь, 2002. 630 с.
13. Павелків Р. В. Загальна психологія: підручник. К.: Кондор, 2012. 576с.
14. Психологія: підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова. К.: Либідь, 2001. 560 с.
15. Савчин М. В. Загальна психологія: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2011. 464 с.

Додаткова література:

16. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості: навчальний посібник. К.: Либідь, 2007. 256 с.
17. Клименко В. В. Психологія творчості: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.

Інформаційні ресурси:

18. Варій М. Й. Загальна психологія: Навчальний посібник [Електронний ресурс]. К.: Центр учбової літератури, 2007. 968 с. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-113.html>
19. Загальна психологія : Навчальний посібник [Електронний ресурс] / О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасєка. К.: Центр учбової літератури, 2012. Режим доступу: http://www.college-chnu.cv.ua/images/Books/Nastja/sergeenkova_o_p_zagalna_psihologiya.pdf
20. Загальна психологія : Підручник [Електронний ресурс] / За ред. О. В. Скрипниченко. Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/505-zagalna-psihologya-skripchenko-ov-.html>
21. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>

5. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ ФАХОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Відповідь оцінюється «відмінно» (200–180 А), якщо вступник продемонстрував глибоке знання методологічних засад, вузлових проблем психологічної теорії, основних методів та робочих понять психологічного дослідження, компетенцій застосування методів та низки методик в процесі дослідження. Відповідає на додаткові питання комісії;

Оцінку «добре» (179–160 В) отримує вступник за відповідь, в якій відображено на достатньо високому рівні основні проблеми, що було поставлено в екзаменаційному білеті, але при цьому не на всі основні та додаткові питання надано глибокі аргументовані відповіді;

Оцінку «добре» (159–140 С) отримує вступник за відповідь, в якій відображено на посередньому рівні основні проблеми, що було поставлено в екзаменаційному білеті, але при цьому не на всі основні та додаткові питання надано глибокі аргументовані відповіді, є не відповідність у тлумаченнях та наведені прикладів;

Відповідь оцінюється «задовільно» (139–120 Д), якщо вступник у загальному вигляді висвітлив сутність проблеми, поставленої в екзаменаційному білеті, але не відповів на додаткові питання комісії;

Відповідь оцінюється «задовільно» (119–100 Е), якщо вступник у загальному вигляді висвітлив сутність проблеми, поставленої в екзаменаційному білеті, не відповів на додаткові питання комісії;

Оцінка «незадовільно» (99–0 FХ) ставиться за відповідь, яка показує невміння вступника орієнтуватись в основних проблемах, та доповнюється слабкими відповідями на питання членів комісії.

Форма оцінки відповіді вступника

Критерії оцінювання	відмінно	добре	задовільно	незадовільно
Рівень знайомства з основною літературою зі спеціальності				
Рівень знайомства з додатковою літературою зі спеціальності				
Рівень розкриття причинно-наслідкових зв'язків				
Рівень розкриття міждисциплінарних зв'язків				
Якість відповіді (її загальна композиція, логічність, впевненість, загальна ерудиція)				
Відповіді на запитання: повнота, аргументованість, впевненість, вміння застосовувати відповіді на запитання для більш повного розкриття змісту відповіді				
Ділові та вольові якості: відповідальне ставлення, прагнення до досягнення високих результатів, готовність до дискусії, контактність.				
Загальна оцінка	200-180	179-140	139-100	99-0